

Воєнні дії на території України в 1914-1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці

1. Початок воєнних дій на Східному фронті. Галицька битва.

Під час Першої світової війни через українські землі — Волинь, Східну Галичину та Північну Буковину — проходив фронт, що утворився на російсько-австро-угорському кордоні. Більшість учасників війни називали цю ділянку південною частиною Східного фронту. Російське військове командування найменувало його Південно-Західним фронтом. Зі сторони Росії й Австро-Угорщини тут було зосереджено більше ніж 100 дивізій. У перші дні серпня військові дії проти Росії розпочали австро-угорські армії, однак вели їх украй невдало. Під час Галицької битви, що тривала упродовж серпня-вересня 1914 р., російські війська захопили Львів; витіснили супротивника за р. Сян; вийшли до карпатських перевалів; блокували австрійську фортецю Перемишль (нині місто Пшемисль, Польща), одну з найукріплених у Європі після Вердена (Франція) і Антверпена (Бельгія). У березні 1915 р., після чотиримісячної облоги Перемишль із 117-тисячним гарнізоном капітулював.

Для російських армій відкривалася перспектива переходу Карпатських гір і вторгнення в Угорщину. Але завдяки допомозі Німецької імперії Австро-Угорщина уникнула цілковитого розгрому. Внаслідок Галицької битви, що розгорнулася на ділянці фронту завдовжки близько 400 км і стала однією з наймасштабніших у цій війні, російські війська оволоділи Східною Галичиною та Північною Буковиною. Австро-угорські збройні сили були знекровлені, втративши 400 тис. осіб, із яких 100 тис. — полоненими. Захоплення цих територій росіяни розцінювали як завершення «справи великого князя Івана Калити», котрий розпочав підкорення Москві земель, що раніше перебували під владою Великих князів київських.

Зі вступом у війну Османської імперії в 1914 р. на боці Центральних держав (Німеччини й Австро-Угорщини) театром військових дій стало Чорне море. У його акваторію через протоку Дарданелли увійшли німецькі крейсери «Гебен» та «Бреслау», передані Німеччиною Османській імперії, і разом із турецьким флотом в ніч у 15 на 16 жовтня 1914 р. обстріляли Одесу, Феодосію, Севастополь. У листопаді 1914 р. біля мису Сарич, що поблизу Ялти, відбувся бій між крейсерами «Гебен» та «Бреслау» і російськими кораблями. Він звівся до перестрілки між російським лінкором «Євстафій» та німецьким крейсером «Гебен». Обидва судна отримали пошкодження, однак, використовуючи перевагу у швидкості, німецькі крейсери змогли відірватися від російського флоту і втекти. Чорне море стало невід'ємною частиною Великої війни, де з перемінним успіхом тривало військово-морське протистояння між російським і турецьким флотами. Однак жодній зі сторін не вдалося упродовж війни досягнути на морі стратегічної переваги.

2. Військові операції у 1915-1917 рр.

У 1915 р. Східний фронт став головною ареною бойових дій. Перекинувши сюди частину своїх боєздатних військ, німці разом з австрійцями у травні 1915 р. прорвали російську оборону в районі міста Горлице і розпочали наступ на усій ділянці Східного фронту. Розвиваючи успіх, вони захопили Галичину, Буковину, частину Волині, Польщу, Литву, частину Латвії та Білорусі. Поразки російських військ тримали у напрузі усе населення Правобережної України. Губернські установи були перенесені з Кам'янця-Подільська (нині Кам'янець-Подільський Хмельницької області) до Вінниці, Київський університет перебазувався до Саратова, Київський політехнічний інститут — до Воронежа; вивозили школи, музеї, бібліотеки. Обговорювали питання про евакуацію святинь Києво-Печерської лаври. Проте восени 1915 р. контрнаступ було зупинено на лінії Кам'янець-Подільськ-Тернопіль-Кременець-Дубно. На сході теж перейшли до позиційної війни.

Хоча Росія і не капітулювала, німецьке командування вважало, що російська армія вже не здатна на серйозні наступальні дії. Проте у червні 1916 р., перегрупувавши збройні сили, російські війська під орудою генерала Олексія Брусилова розпочали наступ у напрямку міста Луцька, прорвали оборону австро-угорської армії на фронті шириною 340 км і зайняли частину Волині (з м. Луцьк), Буковину (з м. Чернівці), частину Східної Галичини (з м. Броди й м. Станіслав (нині Івано-Франківськ) та підійшли по окремих карпатських перевалів. Успіх був досягнутий завдяки новій тактиці: росіяни завдавали удар не в одному

місці, а відразу в кількох, що завадило противникові зосередити війська для відбиття атак. Загроза вторгнення нависла над Угорщиною. Однак німецьке командування перекинуло частину військ із Західного фронту і зупинило у середині вересня 1916 р. російський наступ на лінії р. Стохід-Киселин-Золочів-Галич-Станіслав-Ворохта. Фронт стабілізувався і залишався незмінним до літа 1917 р. За весь час операції втрати австро-угорської армії становили 1,5 млн осіб, російської — близько 500 тис.

У червні 1917 р. нова політична влада у Росії — Тимчасовий уряд — розпочала стратегічний наступ російських армій у Галичині (Червневий наступ). Однак, наштотхнувшись на потужну оборону німецьких і австрійських військ, російські армії зупинились, а згодом відступили.

3. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці.

До російської й австро-угорської армій мобілізували 4,7 млн українців. Їхня частка у російських військах становила 25-30%, австро-угорських — близько 13%.

Вияви героїзму серед українців під час Першої світової війни були на обох фронтах, хоча насправді багато хто з них від початку не бажав брати в ній участь. У російській армії не створили жодного українського національного формування, тобто 4 млн мобілізованих українців розпорошили по усіх фронтах. Значною була частка офіцерів українського походження — щонайменше 20-25%. Чимало з них обіймали ключові посади у штабі верховного головнокомандування. Генерал Олександр Лукомський керував згаданим штабом, його першим помічником був генерал-лейтенант Михайло Пустовойтенко, головним військовим інженером російської армії призначили генерала Костянтина Величка. Деякі з них згодом служили у війську гетьмана П. Скоропадського і в армії УНР, зокрема генерал-лейтенант Микола Юнаків та військовий міністр гетьмана П. Скоропадського Олександр Рогоза. Та й П. Скоропадський був одним із генералів російської армії.

У складі австро-угорської армії воювало національне військове формування — Легіон Українських січових стрільців, який налічував близько 2 тис. осіб. У вересні 1914 р. під час Галицької битви січові стрільці захищали Верецький та Ужоцький перевали. Особливо відзначилися вони в квітні-травні 1915 р. у бою за гору Маківка поблизу Славська на Львівщині. Проти них російське командування кинуло кілька полків і артилерію, бо контроль над горою забезпечував росіянам панівну стратегічну позицію і вигідні умови для розвитку наступу на захід. Особливо відзначився у бою за гору Маківку курінь під командуванням Григорія Коссака. Його командир був нагороджений австрійським хрестом «За військові заслуги» 3-го ступеня.

У вересні 1916 р. біля гори Лисоня на Тернопіллі січові стрільці стримували наступ російських військ на м. Бережани під час Брусиловського прориву. В ході бою усуси спільно з угорським полком зупинили просування ворога, але втратили більше половини особового складу. Тому австро-угорське командування перевело підрозділ на Волинь, де стрільців зобов'язали допомагати австро-угорській окупаційній владі поповнювати армію рекрутами з місцевого населення. Скориставшись цим, усуси розпочали освітню та громадську роботу: організовували школи і працювали там учителями, а також надавали місцевим жителям правничу допомогу. У лютому 1917 р. стрільці повернулися на фронт під м. Бережани. Під час російського наступу того ж року діяли на півдні Тернопільщини в напрямку до Хотина. Попри різний перебіг військових дій за участю усусів, вони набули у горнілі війни цінного військового досвіду. їхня діяльність сприяла відновленню національних військових традицій українців, зростанню українського патріотизму, створенню військового фольклору, пісень, утвердженню форми українського однострою (мазепинки). Із середовища січових стрільців вийшла когорта борців за волю України.

Підсумуйте свої знання

1. Запам'ятайте дати і події, пов'язані з ними:

- серпень-вересень 1914 р. — Галицька битва, наступ російських військ;
- березень 1915 р. — капітуляція Перемишля;

- квітень-травень 1915 р. — бій Українських січових стрільців (УСС) за г. Маківка;

- травень-вересень 1915 р. — контрнаступ Центральних держав у районі м. Горлице;

- червень 1916 р. — Брусиловський прорив російської армії;

- вересень 1916 р. — бій УСС на г. Лисоня;

- червень 1917 р. — невдалий наступ російської армії в Галичині.

2. Поясніть значення понять: національне військове формування, позиційна війна.

3. Підготуйте повідомлення на тему: «Українські січові стрільці — патріоти, воїни, просвітники».